

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupańska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gagarbaiterów*143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie*185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie*227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim*287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie343

Zakończenie

Elżbieta Żak	
<i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

4. Tureckie *soft power* w Kirgistanie

ABSTRACT

Turkish Soft Power in Kyrgyzstan

After the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in some of former republics, religion and culture became two indicators of social identification as elements of nationality and national identity linked together. In the context of the countries mentioned in the title, Turkey and Kyrgyzstan, religious cooperation has taken on an important dimension, which is visible now on several levels of social life.

Turkey, taking advantage of its position in relation to the countries of Central Asia, soon after the collapse of the Soviet Union began to actively operate in this region. Using education and religion as a soft power tool, it currently plays an important role especially in these two spheres.

The purpose of this work is, among others, showing the sources of Turkish-Kyrgyz relations in the 21st century and presenting some examples of Turkey's soft power in Kyrgyzstan.

Keywords: Turkey, Kyrgyzstan, soft power, religion, education, Central Asia

Резюме

Турецкое софт пауэр в Кыргызстане

После распада Союза Советских Социалистических Республик (СССР) в некоторых бывших республиках религия и культура

стали определяющим фактором социальной идентификации, как два элемента объединяющих принадлежность и национальную идентичность. В контексте двух стран, упомянутых в названии, а именно Турции и Кыргызстана, религиозное сотрудничество приобрело очень важное место, которое функционирует на нескольких уровнях социальной жизни.

Турция, пользуясь своей позицией касательно стран Центральной Азии, вскоре после распада Союза Советских Социалистических Республик (СССР) начала активно действовать в этой области. Используя образование и религию как инструмент мягкой силы, в настоящее время она отыгрывает Важную роль, особенно в этих двух сферах.

Среди прочего, целью данной работы является показать источники турецко-киргизских связей в 21-м веке и представить некоторые примеры использования Турцией мягкой силы в Кыргызстане.

Ключевые слова: Кыргызстан, Турция, мягкая сила, религия, образование, Центральная Азия.

Po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) dla mieszkańców byłych republik związkowych wyznacznikiem identyfikacji społecznej stała się wyznawana wiara i lokalna kultura jako dwa sprzężone ze sobą elementy przynależności i tożsamości narodowej. W kontekście wymienionych w tytule dwóch państw, czyli Turcji i Kirgistanu, istotny wymiar przyjęła współpraca religijna, która obecna jest na kilku płaszczyznach życia społecznego. Nie można jednak mówić o powiązaniach religijnych bez nakreślenia politycznych relacji łączących te państwa.

Pojęcie religii i *soft power*

Na samym początku warto sobie zadać pytanie, co oznacza słowo „religia”. W języku łacińskim wyraz *religio* odnosi się do kultu, nie uwzględniając jednak towarzyszących jednostce uczuć związanych z wiarą (Motak, 2010, s. 203). Francuski socjolog Émile Durkheim definiował ją jako ujednoczony system wierzeń oraz praktyk, które nawiązują do rzeczy świętych, czyli takich, które zostały wyodrębnione i zakazane, a następnie zjednoczone w moralnie spójnej społeczności zwanej Kościołem, do której należą osoby praktykujące i wierzące (Bowker, 1997, s. XV). Max Weber uważał religię za pewną zmienną, która jest niezależna, przyjmuje wiele wariantów, a także stanowi ważny element w życiu społecznym (Bowker, 1997, s. 1034). Święty Augustyn definiował omawiane pojęcie jako więź, która łączy człowieka i Boga, używał go także do określenia chrześcijaństwa jako jedynej prawdziwej religii (Kałuża, 2017, s. 43). Istnieje wiele definicji religii, jednak zdecydowanie wszystkie wiążą się z pojęciem jednostki, społeczeństwa i wspólnoty. W momentach ważnych i jednocześnie trudnych, podczas politycznych przewrotów i zmian ludzie poszukują elementu, który ich zjednoczy. Historia pokazała niejednokrotnie, że spajającym ogniwem staje się właśnie wiara. Może to być spowodowane chwilową potrzebą odwołania się do siły wyższej, która nie przyjmuje materialnej postaci, ale także wynikać z wyznawanych od pokoleń wartości. Dla aktorów stosunków międzynarodowych religia stała się również narzędziem wykorzystywanym do celów politycznych.

Pojęcie *soft power* wywodzi się z języka angielskiego i zostało sformułowane przez brytyjskiego politologa Josepha Nye'a. W dosłownym sposób możemy je przetłumaczyć jako „łagodną, miękką siłę”. W znaczeniu politologicznym oznacza zdolność do wywierania wpływu, oddziaływania na inne państwo bez użycia przymusu (Bania, Zdulski, 2012, s. 37). W przeciwieństwie do *hard power* stosowanie przez aktorów sceny międzynarodowej „miękkiej siły”

opiera się na wyzbyciu się groźby użycia przemocy czy wywierania wpływu za pomocą siły (Bania, Zdulski, 2012, s. 38). To idee, kultura, wartości, instytucje czy bilateralne umowy stają się dla państwa narzędziem do poszerzania swojej strefy wpływów (Bania, Zdulski, 2012, s. 38). Dla kraju będącego odbiorcą istotne jest, aby oferowane przez nadawcę profity były atrakcyjne.

Turecką aktywność w stosunkach z Kirgistanem widać szczególnie w kilku sferach. Pierwszym filarem wpływów jest religia, a w tym kontekście między innym finansowanie budowy meczetów, co zostanie przybliżone w dalszej części pracy. Drugi obszar oddziaływań stanowi szkolnictwo wyższe, a dokładniej rzecz ujmując, istniejące na terenie Kirgistanu oddziały tureckich uniwersytetów oraz programy stypendialne przeznaczone dla Kirgizów pragnących kształcić się w kraju półkuli północnej. W tym aspekcie ważnym elementem są organizacje i fundacje tureckie zajmujące się bezpośrednio działalnością międzynarodową. Trzecia sfera wpływów obejmuje bilateralne relacje turecko-kirgiskie.

Islam w Kirgistanie

Islam na tych terenach pojawił się w VIII wieku, w XVII wieku wyznanie to przyjęły plemiona z południa, a północ jeszcze w XIX wieku ulegała stopniowej islamizacji, w tym właśnie Kirgistan (Marszewski, 2003, s. 18). Wśród ludności nomadycznej zamieszkującej Azję Centralną religia muzułmańska rozwijała się wolniej między innymi ze względu na fakt, że przenikała się z pogańskimi wierzeniami oraz islamskim prawem zwyczajowym *adat* (Perkowska, 2015, s. 150). Koczowniczy tryb życia tych plemion uniemożliwiał szerzenie islamu w meczetach czy medresach. Odwrotna sytuacja miała miejsce na terenach Samarkandy, Buchary i Chiwy, które uchodziły wówczas za centra kultury muzułmańskiej (Perkowska, 2015, s. 150). W latach 80. XIX wieku, na fali zmian zwią-

zanych z koniecznością zreformowania systemu sądownictwa oraz edukacji, powstał ruch reformatorski dżadydyzm¹ (Jessa, 2011, s.193). Wśród zwolenników tego nurtu modernizmu islamskiego popularne były idee panturkizmu oraz panislamizmu, jak również krytyka wobec fanatyzmu religijnego i wola zrewolucjonizowania systemu nauczania (Jessa, 2011, s.193).

W okresie radzieckim w Kirgistanie, podobnie jak w pozostałych republikach, mieliśmy do czynienia z polityką antyreligijną. W 1943 roku z Centralnego Duchownego Zarządu Muzułmanów Rosji wydzielono osobny Duchowny Zarząd Azji Środkowej i Kazachstanu, który nadzorował religijną sferę życia mieszkańców pięciu republik (Jessa, 2011, s. 195). Po zajęciu Azji Centralnej przez bolszewików część Kotliny Fergańskiej, która historycznie mocno związana była z islamem, przypadła Kirgiskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej (Marszewski, 2003, s. 18)². Ogromne znaczenie dla rozwoju islamu miały bractwa sufickie – lokalne wspólnoty religijne, które odgrywały bardzo dużą rolę nie tylko społeczną, ale również polityczną (Markowski, 2011, s. 122). Dzięki ich działalności możliwe było kultywowanie tradycji islamskiej pomimo oficjalnej ateizacji społeczeństwa.

Po rozpadzie ZSRR, kiedy Kirgistan uzyskał niepodległość, religia stała się dla społeczeństwa swoistego rodzaju spoiwem. Islam traktowany jest w tej republice jako element tożsamości narodowej, symbol odrodzenia się kultury kirgiskiej.

Populację republiki szacuje się na ponad 6 milionów osób (The World Bank, 2019). Kirgizi stanowią 73,5% wszystkich mieszkańców, Uzbegy 14,7%, Rosjanie 5,5%, a pozostałe 6,3% – m.in.

-
- 1 Dżadydzi w latach 1905-1917 zyskali spore poparcie na terenie Azji Środkowej; zwolennicy dżadadyzmu przejęli również władzę w Chanacie Chiwy w 1917 roku (Perkowska, 2015, s. 152).
 - 2 Część Kotliny trafiła również do Tadżyckiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej oraz Uzbeckiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (Marszewski, 2003, s. 18).

Ujgurzy, Tadzycy, Kazachowie, Tatarzy, Dunganie (CIA). Muzułmanie, w większości sunnici, to 90% społeczeństwa, a około 7% stanowią w tym kraju wyznawcy chrześcijaństwa, w tym 3% to Rosyjski Kościół Prawosławny (CIA). Na terenie Kirgistanu znajduje się ponad 2300 meczetów (*Kyrgyzstan Experiencing...*, 2016).

Podobnie jak w wielu innych republikach postradzieckich islam nie odgrywa w Kirgistanie szczególnej roli politycznej, co jednocześnie nie oznacza, że nie jest wykorzystywany do celów politycznych. Czytanie Koranu w czasie najważniejszych wydarzeń państwowych, a także przywiązanie religijne deklarowane przez niektóre partie polityczne świadczą o tym, że islam jest istotną częścią życia społeczno-politycznego rdzennych mieszkańców Kirgistanu (Marszewski, 2003, s.19). Warto również zaznaczyć, że spora część społeczeństwa nadal wskazuje przywiązanie do tradycyjnych wartości, takich jak patriarchy, więzy krwi czy sądy starszyzny (Marszewski, 2003, s. 19).

Źródła turecko-kirgiskich stosunków w XXI wieku

Turcja w swojej polityce zagranicznej kieruje się kilkoma zasadami. Dla lepszego zrozumienia tematu należy w tym miejscu wymienić te, które determinują jej relacje z Kirgistanem. Pomimo braku wspólnej granicy lądowej istnieje inne spoiwo, które wpływa na rozwój stosunków dwustronnych pomiędzy tymi państwami – islam. Warto również pamiętać, że Turcja była pierwszym krajem, który po rozpadzie ZSRR uznał niepodległość krajów Azji Centralnej (Wheeler, 2013, s. 3).

Korzenie tradycji neoosmańskiej, stanowiącej podstawę polityki zagranicznej rządzącej obecnie w Ankarze Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP), sięgają XIX wieku, kiedy to Turcji groził upadek (Urbanik, 2014, s. 30). Na mocy konstytucji z 1876 roku Imperium Osmańskie zostało przekształcone w monarchię kon-

stytucyjną, a wraz z nią pojawiła się idea osmanizmu, której głównym celem było wzmocnienie kraju półksiężycza na arenie międzynarodowej (Urbanik, 2014, s. 31). Do doktryny powrócono w czasie rewolucji młodotureckiej, jednak podobnie jak trzydziści lat wcześniej nie przyniosła ona żadnych zmian, jeśli chodzi o stabilizację wewnętrzną państwa – w roku 1924 proklamowano powstanie Republiki Tureckiej, potwierdzając tym samym upadek Imperium (Urbanik, 2014, s. 31). Do neoosmanizmu powrócono w latach 70. ubiegłego wieku, przy okazji konfliktu z Grecją o Cypr oraz pojawienia się Partii Pracujących Kurdystanu (Urbanik, 2014, s. 31-32). Najwięcej zmian przyniósł jednak 2001 rok i pojawienie się na tureckiej scenie politycznej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju, która nieprzerwanie od wyborów w 2002 roku zasiada w tureckim parlamencie i której przywódcą jest urzędujący prezydent Recep Tayyip Erdoğan (Wasilewski, 2017, s. 14).

Doktryna neoosmanizmu zakłada między innymi aktywizm międzynarodowy, uczynienie z Turcji regionalnego lidera, wykorzystanie polityki historycznej jako atutu w polityce zagranicznej oraz postrzeganie bezpieczeństwa na szeroką skalę (Wasilewski, 2017, s. 38). W kontekście samego Kirgistanu istotne są tutaj co najmniej dwa elementy niniejszych założeń. Przede wszystkim należy pamiętać o łączącej oba kraje religii, będącej istotnym elementem tureckiej strategii w jej relacjach z innymi państwami, oraz idei regionalnego lidera, przewodnika. Kolejnymi elementami charakterystycznymi dla tureckiej polityki zagranicznej są wykorzystywanie swojego położenia geopolitycznego, a także odgrywanie roli rozjemcy oraz mediatora w sporach i konfliktach regionalnych (Wasilewski, 2017, s. 37-40). Zainteresowanie Kirgistanem i innymi krajami Azji Środkowej jest częścią szerszej koncepcji działalności ponadpaństwowej stosowanej przez Turcję. Poprawienie swojego wizerunku na arenie międzynarodowej i maksymalizacja zysków przy jednoczesnym powiększeniu strefy wpływów stanowią cele prowadzonej przez Turcję polityki zewnętrznej

(Wasilewski, 2017, s. 51). Czynnikiem, który determinuje również relacje turecko-kirgiskie, jest szybko rozwijająca się gospodarka turecka, umożliwiająca jej szereg inwestycji.

Tureckie *soft power* w Kirgistanie

Turcja prowadzi bardzo przemyślaną politykę regionalną. W kontaktach z ze swoimi partnerami z Kaukazu Południowego, Bliskiego Wschodu czy Azji Centralnej stawia na współpracę gospodarczą, a także wartości religijne i kulturowe łączące ją z poszczególnymi państwami (Smoleń, 2011, s. 69). Po wygranych przez Partię Sprawiedliwości i Rozwoju wyborach parlamentarnych w 2011 roku lider ugrupowania i ówczesny premier po raz pierwszy oficjalnie w swoich wypowiedziach nawiązywał do islamu (Wasilewski, 2017, s. 24).

Religia i edukacja stanowią dla Turcji istotne narzędzia *soft power* w Kirgistanie. Islam to element łączący oba państwa, z kolei edukacja wyższa daje szansę na dotarcie do kirgiskiej inteligencji, a dla samych Kirgizów jest szansą na zdobycie międzynarodowego wykształcenia.

Po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i uzyskaniu przez Kirgistan niepodległości nastąpiło odrodzenie islamu w byłej republice. Świadczy o tym między innymi wzrost liczby meczetów z 39 do 2300 (*Kyrgyzstan Experiencing...*, 2016)³. W Biszkeku 2 września 2018 roku został otwarty największy w Azji Centralnej Centralny Meczec (*Erdoğan Inaugurates...*, 2018). Świątynia nosi imię islamskiego uczonego Imama Sarahiego, a powstała z funduszy przekazanych przez Turkish Diyanet Foundation (TDF), turecką organizację religijną działającą przy

3 Budowa meczetów, podobnie jak szkół islamskich, sponsorowana jest m.in. przez Turcję i Arabię Saudyjską.

strukturach państwowych (*Erdoğan Inaugurates...*, 2018)⁴. Budowa meczetu rozpoczęła się w roku 2012, a koszt powstania świątyni wyniósł ok. 25 mln USD (*Turkish Foundation Completes...*, 2017). Cały kompleks zajmuje powierzchnię 350 arów, sam meczet 7500 m², przykrywa go 37-metrowa kopuła, może natomiast pomieścić około 20 tys. osób (*Turkish Foundation Completes...*, 2017). Wzniesienie tej budowli było niewątpliwie wielkim przedsięwzięciem. Poza pomieszczeniami przeznaczonymi do modlitwy w skład Centralnego Meczetu wchodzi również zaplecze socjalne, sale konferencyjne, jadalnia, fontanna oraz parking (*Turkish Foundation Completes...*, 2017). Otwarcie świątyni przyjęło charakter wydarzenia państwowego. Z tej okazji do Kirgistanu przybył sam Recep Tayyip Erdoğan, który wspólnie z kirgiskim przywódcą Soronbajem Dżeenbekowem dokonał uroczystego otwarcia meczetu (*Erdoğan Inaugurates...*, 2018). Obecność prezydenta Turcji – kraju, który w oficjalnej retoryce traktowany jest jako świecki – na ceremonii otwarcia islamskiej świątyni miało znaczenie propagandowe. Z jednej strony Erdoğan, lider silnego gospodarczo państwa i zwierzchnik drugiej co do wielkości armii w ramach NATO, bierze udział w wydarzeniu o religijnym charakterze, a z drugiej – pierwsza dama Emine Erdoğan w tym samym czasie otwiera centrum poświęcone twórczości Czingiza Ajtmatowa, najpopularniejszego kirgiskiego pisarza (*Erdoğan Inaugurates...*, 2018).

Kolejnym sprawą wartą uwagi jest zainteresowanie XX-wiecznym dungańskim meczetem w Karakoł, mieście położonym niedaleko jeziora Issyk-kul oraz granicy chińsko-kirgiskiej. Turecka Agencja Współpracy i Koordynacji (TİKA – Turkish Cooperation and Coordination Agency), działająca od 1992 roku, zainwestowała w renowację świątyni w 2017 roku, a w ceremonii otwarcia

4 Fundacja działa we współpracy z Presidency of Religious Affairs (DİB) – Departamentem ds. Wyznaniowych (tłum. własne). Obecnie na czele instytucji stoi prof. dr Ali Erbaş. Zobacz: <https://www.diyabet.gov.tr/en-US>.

odrestaurowanego budynku udział wzięli m.in. ówczesny ambasador Turcji w Kirgistanie, gubernator obwodu issykkulskiego, burmistrz miasta Karakoł oraz miejscowy mufti (TİKA, 2017b). Agencja działa również w innych krajach, np. w Turkmenistanie. Przedsięwzięcia i projekty TİKA dedykowane są państwu, z którymi Turcja dzieli wartości i historię, sama zaś agencja jest ogniwem łączącym kraj półksiężycza z państwami pozostającymi w strefie jego wpływów. Warto zaznaczyć, że TİKA działa w wielu sferach, zarówno politycznych, społecznych, jak i gospodarczych. Jej projekty w ok. 150 krajach dotyczą edukacji, kultury, zdrowia, infrastruktury, rolnictwa, finansów czy turystyki (TİKA). W 2019 roku TİKA zainwestowała w Centrum Innowacji, Technologii Cyfrowych i Badań Gospodarczych (IDTEAM) na Kirgiskim Narodowym Uniwersytecie nazwanym Jusup Balasagyn (TİKA, 2017a). W ramach kampanii Unimpeded Life w 2018 roku agencja, we współpracy z Kirgiskim Czerwonym Półksiężycem, przekazała 100 wózków inwalidzkich dla dzieci, dorosłych i osób starszych w Kirgistanie (TİKA, 2018). TİKA zaangażowana jest również w działalność na rzecz dzieci niedowidzących i niedosłyszących w Republice Kirgiskiej (TİKA, 2019).

Poza agencją TİKA w Turcji istnieje kilka innych organizacji będących narzędziem *soft power*. Jedną z nich to TÜRKSOY, czyli Międzynarodowa Organizacja Kultury Tureckiej, która ma na celu zacieśnienie więzi, rozwój współpracy i pielęgnowanie kultury ludów tureckich (TÜRKSOY – International Organization of Turkic Culture), jej członkiem jest również Kirgistan. Kolejną jednostką, tym razem badawczą, do której należy republika, stanowi TWE-SCO, czyli Międzynarodowa Akademia Turecka powstała w 2010 roku, która skupia się na badaniu tureckiego świata w bardzo szerokim kontekście (International Turkic Academy Turkic Word Educational and Scientific Cooperation Organization). W 2012 roku rozpoczęła funkcjonowanie również Turecka Fundacja Kultury i Dziedzictwa, której głównym celem jest ochrona i pro-

mocja dziedzictwa narodowego Turcji w krajach członkowskich (TURKPA – Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries). Zarówno TÜRKSOY, TWESCO, jak i Fundacja zrzeszone są w ramach Rady Współpracy Państw Języków Tureckich, która powstała w 2009 roku, a wśród jej członków znajdują się takie kraje jak Kirgistan, Kazachstan, Turcja i Azerbejdżan (CCTS – The Cooperation Council of Turkic Speaking State). Rada koncentruje się m.in. na działaniach mających na celu wzmocnienie zaufania pomiędzy państwami, budowanie politycznej solidarności, a także przyspieszenie współpracy gospodarczej (CCTS).

Celem wyżej wymienionych przedsięwzięć był wzrost znaczenia Turcji w regionie. Wykorzystanie religii i kultury jako narzędzia *soft power* jest charakterystyczne dla aktywności kraju półkuliżycy w Azji Centralnej.

Edukacja to kolejny obszar traktowany jako pole oddziaływania tureckiej polityki *soft power*, służący poszerzaniu strefy wpływów. Zainteresowanie szkolnictwem jest wynikiem reorganizacji tureckiej polityki zagranicznej jeszcze w latach 90. ubiegłego stulecia (Murzaeva, 2014, s. 47). Po rozpadzie ZSRR początkowo szkoły były zakładane przez przedsiębiorców (Keles, 2007). Na terenie Kirgistanu działa 11 prywatnych, bezpłatnych liceów oraz Uniwersytet im. Ataturka w Biszkeku i Wydział Teologiczny na Państwowym Uniwersytecie w Oszu, które finansowane są przez Turcję (Marszewski, 2003, s. 20). Oprócz tego w Biszkeku funkcjonuje Kirgisko-Turecki Uniwersytet Manas. Jeśli chodzi o niższy szczebel edukacji, to przy meczetach działają maktaby, gdzie dzieci pobierają naukę religii na poziomie podstawowym.

Uniwersytet Ala-Too (International Atatürk-Alatoo University) został założony w 1996 roku w Biszkeku i aktualnie działają tam cztery wydziały: Ekonomii i Administracji, Nauk Społecznych, Nowych Technologii oraz Medyczny, w ramach których łącznie funkcjonuje 18 departamentów (Ala-Too International University). Uczelnię ufundował Instytut Sebat (Sebat Internatio-

nal Education Institute), instytucja, która od 1992 roku działa na rzecz rozwoju edukacji w Kirgistanie (Murzaeva, 2014, s. 48). Sebat jest organizacją pozarządową, która otworzyła w tym państwie również 14 szkół średnich, Centrum Informatyczne Secom oraz Międzynarodową Szkołę Jedwabnego Szlaku (Silk International Road School) (Keles, 2007).

Kirgisko-Turecki Uniwersytet Manas rozpoczął swoją działalność w 1995 roku. W roku akademickim 2017/2018 studiowało na nim 5950 studentów, pobierających naukę na dziewięciu wydziałach (Kyrgyz-Turkish Manas University). Turcja przekazuje 95% środków, z których utrzymuje się Uniwersytet, a kształcą się tam i pracują przede wszystkim Kirgizi (Hырзада, 2013).

Wydział Teologiczny Państwowego Uniwersytetu w Osz został założony w 1993 roku z funduszy przekazanych przez fundację Diyanet (Osh State University). Studenci z Osz mają również możliwość podjęcia studiów na Uniwersytecie w Ankarze, co odbywa się na zasadzie współpracy międzyuczelnianej, a wszelkie koszty z nią związane są pokrywane przez wcześniej wspomnianą fundację (Osh State University). Obecnie na Wydziale naukę pobiera około 500 osób (Osh State University).

Wszystkie uniwersytety oferują szereg stypendiów, programów rozwojowych, szkoleń, programów kulturalnych czy sportowych. Fundusze przekazywane przez stronę turecką stanowią fundament ich istnienia.

Podsumowanie

Turcja prowadzi bardzo przemyślaną politykę zagraniczną. Dla państw Azji Centralnej jest atrakcyjnym partnerem nie tylko z ekonomicznego punktu widzenia. Z takimi krajami jak Kirgistan łączą ją więzi kulturowe oraz religijne. Islam staje się tym samym narzędziem prowadzenia tureckiej dyplomacji.

Znaczna liczba działających na terenie Kirgistanu organizacji i fundacji tureckich świadczy o sporym zainteresowaniu tym krajem. Turcja inwestuje w sfery życia, które wydają się najistotniejsze z punktu widzenia rozwoju narodowego. Wykształcenie stanowi dla młodych ludzi szansę na lepsze życie, a uniwersytety działające dzięki tureckim funduszom są nie tylko okazją do nauki na międzynarodowej uczelni, ale również dają możliwość zdobycia pracy poza granicami państwa. Religia z kolei jest siłą jednoczącą kirgiskie społeczeństwo. Środki finansowe przekazywane przez Turcję na ten cel wzmacniają korzystny wizerunek tego kraju w oczach obywateli Kirgistanu. Kirgiskie społeczeństwo chętnie i coraz częściej czynnie angażuje się w zagraniczne inicjatywy oferowane przez Turcję.

Oba państwa łączą więzi zarówno kulturowe, jak i religijne. Turcja, zainteresowana zwiększeniem wpływów w regionie, postawiła na „miękką siłę” oddziaływania. Poprzez swoją działalność na rzecz kirgiskiej edukacji, w tym szkolnictwa wyższego, czy zdrowia zyskuje w oczach obywateli Kirgistanu. Zdając sobie sprawę, z jakimi problemami społecznymi borykają się mieszkańcy republiki, inwestuje i wspiera te sfery życia, które są dla nich ważne. Idealnym przykładem takiej postawy jest między innymi TİKA, która angażuje się w projekty czysto społeczne, wspierając najmłodszych obywateli poprzez budowę ośrodków i centrum zdrowia, a także inwestując w przyszłość Kirgistanu, chociażby poprzez wsparcie uniwersytetów na przykład w dziedzinie technologii cyfrowych, co daje lepszy start i większe szanse na pracę młodym Kirgizom.

Bibliografia

- Bania R., Zdulski K. (red.), 2012, *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku*, Łódź.

- Bowker J., 1997, *The Oxford Dictionary of World Religions*, Nowy Jork.
- Jessa P., 2011, *Wojownicy i mistycy. Dzieje i specyfika islamizacji Azji Środkowej*, „Nowa Polityka Wschodnia”, Toruń, nr 1(1).
- Zapaśnik S., 2014, „*Walczący Islam*” w *Azji Centralnej. Problem społecznej genezy zjawisk*, Toruń.

Źródła internetowe

- Ala-Too International University, online: <http://www.iaau.edu.kg> – 2 III 2019.
- CCTS (The Cooperation Council of Turkic Speaking State), Ministerstwo Spraw Zagranicznych Turcji, online: <http://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi-en.en.mfa> – 2 III 2019.
- CIA (Central Intelligence Agency), *Central Asia. Kirgystan*, online: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_kg.html – 6 IX 2020.
- Erdogan Inaugurates Central Asia's Largest Mosque in Kirgystan*, 2018, „Daily Sabah Turkey”, 2 IX, online: <https://www.dailysabah.com/religion/2018/09/02/erdogan-inaugurates-central-asias-largest-mosque-in-kyrgyzstan> – 23 II 2019.
- Kałuża K., 2017, *Ku teologicznemu pojęciu religii*, „Analecta Cracoviensia”, t. 49, Kraków, online: <http://czasopisma.upjp2.edu.pl/analectacracoviensia/article/view/2405/2338> – 21 II 2019.
- Keles I., 2007, *Contributions of the Gülen Schools in Kirgystan*, London, online: <https://fgulen.com/en/gulen-movement/conference-papers/contributions-of-the-gulen-movement/25836-contributions-of-the-gulen-schools-in-kyrgyzstan> – 3 III 2019.
- Kirgyst-Turkish Manas University, online: <http://intl.manas.edu.kg/en> – 5 III 2019.
- Kirgystan Experiencing Mosque Building Boom*, 2016, „Eurasia Review”, 12 III, online: <https://www.eurasiareview.com/12032016-kyrgyzstan-experiencing-mosque-building-boom/> – 25 II 2019.
- Markowski R., 2011, *Symbolika rytualnych praktyk sufickiego bractwa Mawlawiyya*, „Nurt SVD”, t. 45, nr 1 (129), online: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Nurt_SVD/Nurt_SVD-r2011-t45-n1_\(129\)/Nurt_SVD-r2011-t45-n1_\(129\)-s117-129/Nurt_SVD-r2011-t45-n1_\(129\)-s117-129.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Nurt_SVD/Nurt_SVD-r2011-t45-n1_(129)/Nurt_SVD-r2011-t45-n1_(129)-s117-129/Nurt_SVD-r2011-t45-n1_(129)-s117-129.pdf) – 19 II 2019.
- Marszewski M., 2003, *Islam w Kirgistanie*, [w:] A. Łabuszewska (red.), *Islam na obszarze postradzieckim*, „Prace OSW”, nr 7, Warszawa, online: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_7_0.pdf – 19 II 2019.

- Motak D., 2010, *Religia-religijność-duchowość. Przemiany zjawiska i ewolucja pojęcia*, [w:] *Orbis Christianus. Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Drabinie*, „Studia Religiológica”, t. 43, Kraków, online: <http://www.ejournals.eu/Studia-Religiologica/Tom-43-2010/Numer-43-2010/> – 19 II 2019.
- Murzaeva D., 2014, *Kyrgyzstan-Turkey Relations. Cooperation in Political and Educational Spheres*, „Review of European Studies”, vol. 6, no. 3, Biszkek, online: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/view/39511> – 3 III 2019.
- Osh State University, online: https://www.oshsu.kg/univer/?lg=3&id_pament=4156 – 5 III 2019.
- Perkowska A., 2015, *Przedradziecka tożsamość narodowa w Azji Centralnej w kontekście polityki narodowościowej ZSRR. Przegląd badań*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”, t. 50, z. 1, Białystok, online: http://rcin.org.pl/Content/57613/WA303_78020_A453-SzDZ-R-50-1_Perkowska.pdf – 19 II 2019.
- Smoleń K., 2011, *Soft power w polityce zagranicznej Turcji. Wobec regionu Bliskiego Wschodu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K: Politologia”, t. 18, z. 1, Lublin, online: <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=6013&from=FBC> – 25 II 2019.
- TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency), online: http://www.tika.gov.tr/en/page/about_us-14650 – 25 II 2019.
- TİKA, 2017a, *TİKA Opens a Technology Center in Kyrgyzstan*, online: https://www.tika.gov.tr/en/news/tika_opens_a_technology_center_in_kyrgyzstan-53389 – 27 II 2019.
- TİKA, 2017b, *TİKA Renovated Dungan Mosque in Kyrgyzstan*, online: http://www.tika.gov.tr/en/news/tika_renovated_dungan_mosque_in_kyrgyzstan-28448 – 25 II 2019.
- TİKA, 2018, *TİKA Provides Wheelchair Support to Kyrgyzstan*, online: https://www.tika.gov.tr/en/news/tika_provides_wheelchair_support_to_kyrgyzstan-48380 – 27 II 2019.
- TİKA, 2019, *TİKA 80 Projects 80 Thousand Children*, online: https://www.tika.gov.tr/en/news/80_projects_80_thousand_children-52374 – 27 II 2019.
- The World Bank, 2019, *Population Total – Kyrgyz Republic*, online: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=KG> – 6 IX 2020.
- Turkish Foundation Completes Central Asia's Largest Mosque in Kyrgyz Capital Bishkek*, 2017, „Daily Sabah Turkey”, 25 VI, online: <https://>

- www.dailysabah.com/turkey/2017/06/25/turkish-foundation-completes-central-asias-largest-mosque-in-kyrgyz-capital-bishkek – 25 II 2019.
- TURKPA (Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries), online: <https://turk-pa.org/en/content/cooperation/heritageandculture> – 27 II 2019.
- TÜRKSOY (International Organization of Turkic Culture), online: <https://www.turksoy.org/en/turksoy/about> – 27 II 2019.
- TWESCO (International Turkic Academy, Turkic Word Educational and Scientific Cooperation Organization), online: <http://twesco.org/en/about/> – 4 III 2019.
- Urbanik A., 2014, *Neoosmanizm. Polityka zagraniczna Turcji okresu rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP)*, „Edukacja Humanistyczna”, nr 2 (31), Szczecin, online: <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/9051/2-Amadeusz%20Urbanik%2c%20Neoosmanizm.%20Polityka%20zagraniczna%20Turcji%20okresu%20rządów%20partii%20sprawiedliwości%20i%20rozwoju%20%28AKP%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y> – 21 II 2019.
- Wasilewski K., 2017, *Turcja w procesie przemian. Wnioski dla strategii UE. Raport PISM*, Warszawa, online: https://www.pism.pl/files/?id_plik=23584 – 23 II 2019.
- Wheeler T., 2013, *Turkey's Role and Interest in Central Asia*, London, online: <https://www.files.ethz.ch/isn/172943/turkeys-role-and-interests-in-central-asia.pdf> – 20 II 2019.
- Нурзада Т., 2013, *Турция потратила на университет «Манас» 289 миллионов долларов*, „Knews”, 10 IV, online: <https://knews.kg/2013/04/10/turtsiya-potratila-na-universitet-manas-289-millionov-dollarov/> – 26 II 2019.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

